

ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В ПАВЛИКЕНИ / 1878 - 1947 / КАТО ЧАСТ ОТ ЕКСПОЗИЦИЯТА НА ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ ПАВЛИКЕНИ

Нели Цонева Павликени

След Освобождението на България от османско робство 1878 г., още в първите години от своето развитие и утвърждаване като селище, в Павликени се полагат основите на медицинското обслужване на местното население. По силата на действащия по това време Закон за народното здраве, контролът по здравеопазването се оказва от Министерството на вътрешните работи и народното здраве. Всяка административна околия е разделена на няколко санитарни участъци, които се обслужват от държавен лекар или фелдшер. Първоначалните данни за здравеопазването в Павликени са много оскъдни - за първия лекар на селището се знае само, че бил грък по произход, а аптекарят Славков имал свое представителство.

През 1898 г. в Павликени се заселва да живее и открива своя частна аптека Лазар Андреев Перев. Той е роден на 5 май 1875 г., учил в Габровската Априловска гимназия, след което завършва фармация в Женева. Аптеката на Перев обслужва населението на Павликени и района в продължение на 43 години. Лазар Перев освен добър специалист е и активен общественик - избран е за общински съветник, участва в почти всички обществени организации на селището. Като участник в Балканската и Първата световна война се завръща от фронта с чин майор и два ордена "За военни заслуги". Лазар Перев е щедър дарител на читалището, на църквата и на местните училища. Синът му Андрей Л. Перев също завършва фармация в Страсбург, но от 1932 г. се отдава на политическа дейност.

Успоредно с появата на първите аптеки, в началото на ХХ в. Павликени става средище на околийски лекар, който с помощта на участъкови фелдшери е обслужвал населението на околните села. По данни на Русанов и Ванев в книгата им "Павликени и Павликенский край" като такива са работили: д-р Г. Киселов (1906-1907), д-р Л.Т.Величков (1907-1908), д-р Хр. Златаров (1908-1909), д-р Б. Чакалов (1909-1910), д-р Хр. Попов (1910-1927), д-р Н. Муневски (1927-1931), д-р Сп. Димитров и д-р В.Костов до 1932 г.

В помощ на околийските лекари са били и участъковите фелдшери по селата Недан, Михалци, Д.Липница, Балван, Лесичери, Патреш и др. Службата "околийски лекар" в Павликени е открита през 1932 г., след което до 1940 г. като участъкови лекари работят д-р Й. Пчелинска, д-р Ив. Марков, д-р В.Чобанова и д-р Гр. Куприевич.

В трудната следвоенна 1919 г. в Павликени се открива трето степенна държавна болница, настанена в построена за целта сграда, която съществува до 1924 г.

През м. февруари 1929 г. в Държавен в-к е публикуван новият Закон за народното здраве, който усъвършенства системата на медицинското обслужване, дава възможност за развитие на частни, общински и кооперативни болници, разкриват се много частни лекарски кабинети. През 30-те години като лекари на частна практика в Павликени се конкурират д-р Боян Чакалов, д-р Ив.Марков, д-р Агоп Чакъръв, д-р Л.Николов, д-р Хари Варкони, д-р С.Чолаков, д-р Теню Кючуков, акушерката Екатерина Терзиева, както и зъболекарите: д-р Ив.Драганов, д-р Мошков, д-р Илия Желязков, д-р М.Хинков.

От страниците на местните вестници излизат през 30-те години, може да се проследи разкриването на нови лекарски кабинети и тяхното местонахождение. Естествено по това време се появяват и първите лекарски семейства. През 1932 г. в сградата на местната Популярна банка е открита и частната хирургическа болница на д-р Т. Кючуков, където от 1934 г. е и кабинета на зъболекарката Кючукова. В началото на 1938 г. в собствено здание на ул."Мария Луиза" № 35, първоначално с 8, а по-късно с 20 легла, се открива частна акушеро-гинекологична болница на д-р Никола Муцевски и неговата съпруга д-р Слава Муцевска. И двамата са завършили висшето си медицинско образование в елитни западноевропейски учебни заведения.

Грижата за медицинското обслужване на населението в Павликени ангажира вниманието и на местните политически сили. По инициатива на създадения през 1931 г. "Трудов блок" комунисти, земеделци и

ИСТОРИКО-МЕДИЦИНСКИ СБОРНИК

социалдемократи приемат обща и смела платформа за единодействие с цел подпомагане в социално отношение на местното население. В подписания съвместен протокол като задача се поставя осигуряването на безплатна медицинска и акушерска помощ за всички селски и работнически семейства, откриване на общинска аптека, щат за лекар и акушерка, безплатни ученически трапезарии за бедните ученици и други помощи.

През 1934 г. В страната се извършват административни промени и сливане на общини. Населението на община Павликени нараства над 7 500 жители и съгласно Закона за народното здраве от 1929 г. това дава право за откриване на втора общинска аптека. В отговор на мотивирано предложение на Общински съвет - Павликени от м.март 1935 г. до Аптечната комисия към МВРНЗ, е издадена Заповед №100 от 10.02.1937 г. (Д.В.бр.34 с.г.) за откриване на втора общинска аптека. Комисия под ръководството на кмета на Павликени Ан. Куюмджиев определя помещение и тегли заем от 200 хил.лв от Популярна банка за обзавеждане и купуване на първите лекарства. Управител на аптеката е Иван Златаров, а от 1940 г. Иван Хр.Йорданов.

Социалното разслоение на населението в Павликени, натрупването на капитали у едни и обедняването на други, както и високите такси на частно практикуващите лекари, създават условия за развитие на кооперативното движение. По идея на група павликенци през м. май 1934 г. се основава Народна кооперативна болница. Инициативен комитет с председател д-р Боян Чакалов и членове Г. Ив. Попов (адвокат), Н. Балканджиев (банков служител), д-р Ил. Желязков, П. Мандев и Ю. Ракаров (частни земеделски стопани) и Г. Тропчев (търговец), полага усилия за осигуряване на необходимата материална база и набиране на първите членове. Основателите на сдружението стават и членове на първия Управителен съвет.

Уставът на Павликенската Народна кооперативна болница, който регламентира дейността и, е одобрен от Търновския окръжен съд с решение № 2495 от 26.09.1934 г. В чл.2 на Устава е формулирана целта на сдружението:

"...- да развие кооперативна болница за лечение с всички поделения и специалности според нуждата и наличните средства;

- да се сдобие с необходимите имоти за постигане на задачите си;

- организира и разпространява знания по обща хигиена и предпазване от заболявания;

- да спомога за създаването на други болнични кооперативни сдружения и съюз на същите..."

Официалното откриване на Народна кооперативна болница -Павликени става на 21 март 1935 г. Болницата се помещава в зданието на Популярна банка, има 40 болнични легла, разпределени в три отделения- "Хирургия", "Вътрешни болести" и "Акушеро-гинекология", които са обезпечени с необходимите специалисти. По-късно се открива и отделение "Уши, нос, гърло". Съгласно Устава на Народна кооперативна болница - Павликени нейни членове могат да бъдат отделни лица, културно- просветни дружества, общини, кооперации, читалища, църковни настоятелства и др. Сдружението набира своите средства от дялов капитал и фондове, от печалби и такси, от субсидии и дарения. Стойността на един дял за индивидуално членство е 100 лв., а за колективно 1000 лв. Всички членове на кооперацията получават с предимство и срещу намалена такса необходимата им медицинска помощ. Върховен орган за управление на кооперативната болница е общото събрание, което чрез тайно гласуване избира управителен и контролен съвет за определен мандат. Избраният Управителен съвет назначава лекар-управител за срок от 1 до 3 год., който може да бъде член на Управителния съвет, но не може да бъде избран в Контролния съвет.

Изследвайки дейността и документите на Народна кооперативна болница - Павликени, сериозно респектира Правилника за вътрешния ред, в който отделните раздели и членове точно регламентират правата и задълженията, както на болните, така и на лекарите, медицинските сестри, санитарите, домакина и на другите служители в здравното заведение. В раздел 2 на същия са посочени различните такси при лечение в болницата, като за членовете на кооперативното сдружение се прави 20% отстъпка. Своеобразен обществен контрол върху финансовото състояние на болницата се осъществява чрез редовното публикуване на страниците на местния печат на годишния баланс за приходи и разходи на кооперативното сдружение.

ИСТОРИКО-МЕДИЦИНСКИ СБОРНИК

Първият лекар-управител на болницата е д-р Г.Шимшон (акушер - гинеколог), а председател на първия Контролен съвет е тогавашния кмет на Павликени Г.Добружалиев. Лекарският колектив, с който се поставят основите на тази болница са: хирурга д-р П.Тончев, д-р Ангел Симеонов (уши, нос, гърло), д-р Л.Николов (вътрешни болести), д-р К.Подолешев. В различни периоди от развитието и в болницата са работили и лекарите: д-р Агоп Чакъров, д-р Бойчев, д-р Панайотов, д-р Василев, д-р Хр.Драганов и др. Запазеният като документ отчет за дейността на болницата през първите 10 месеца посочва, че амбулаторно са прегледани 1838 болни, а стационарно са лекувани 246 болни. В годишния отчет за 1938 г. се посочва, че в болницата са направени 3890 прегледа и 582 операции. През същата година болницата има 19 колективни членове и реализира чиста печалба в размер на 57 493 лв.

Основен инициатор и един от съучредителите на Народната кооперативна болница в Павликени е д-р Боян Николов Чакалов. Той произхожда от семейството на богатия търновски търговец Стоян Смилов. Неговата дъщеря Киряка се омъжва за Никола Чакалов, който през 70-те години на 19 век е един от спомоществователите на издаваните от Г.Ст.Раковски печатни издания.

В семейството на Никола и Киряка Чакалови се раждат 4 сина и една дъщеря. Всички те получават високо западноевропейско образование и възпитание. Най-големият Янко Чакалов става учител в Търновската мъжка гимназия и е основател на ученическия хор през 1884 г. Вторият брат Христо Чакалов учи финансови науки в Женева, а след завръщането си в България е управител на БНБанка (1903-1920) Неговият подпис е на всички банкнотни емисии по това време. Третият брат Стоян Чакалов също изучава финанси в Женева.

Традицията на семейството нарушава най-малкият син - Боян. В началото на ХХ век той се завръща в България с две авторитетни дипломи на Женевския университет - Диплом № 178 от 14.07.1898 г. за бакалавър по биология и Диплом № 190 от 19.01.1901 г. за доктор по медицина. Установява се на лекарска практика в Павликени, където остава до края на дните си.

През 1909 - 1910 г. д-р Боян Н.Чакалов работи като околийски лекар на селището. В началото на Първата световна война Дирекция на Народното здраве издава Позволително № 642 от 18.01.1914 г., с което

"волнопрактикуващия" д-р Боян Н.Чакалов се разрешава да открие частно лечебно заведение в Павликени. Сградата на ул. "Ал.Батенберг" (дн.ул."Руски") е построена специално за целта и разполага с 18 болнични легла, специализирани кабинети, канцеларии и сервизни помещения. Междувременно д-р Боян Н.Чакалов става зет на Марко Колев Вачков (1866-1936) - един от основателите и председател на първата в България Лозарска кооперация "Гъмза" - Сухиндол (основана 1909 г.) Идеите на кооперативното движение са добре възприети в семейството, защото през 40-те години на ХХ в. д-р Боян Н.Чакалов, явно повлиян от своя тъст, става инициатор за създаването на Народна кооперативна болница - Павликени. Той е избран за първи председател на Управителния съвет на сдружението.

Успоредно с работата си като председател на кооперативната болница, д-р Боян Н.Чакалов продължава да упражнява лекарската професия и в частната си болница. След края на Втората световна война сградата на частната му болница е национализирана по Закона за едрата градска собственост, но запазва предназначението си на здравно заведение. Дълги години Градската болница на Павликени - отделенията "Вътрешно" и "Хирургия", както и "Администрацията" се помещават в частната болница на д-р Чакалов.

Всеотдайността към лекарската професия д-р Боян Н.Чакалов предава и на своите наследници. Неговият син д-р Боян Б.Чакалов се дипломира през 1944 г., със специалност по "инфекциозни болести" получена през 1962 г. и целия си лекарски стаж изкарва в Общинска болница - Павликени. Внукът, трето поколение лекар в семейството, носещ също името д-р Боян Чакалов, е със специалност "ортопедия". Правнукът, разбира се също Боян Чакалов, е студент по биология.

Социално-икономическите и политически промени в България след 9 септември 1944г. се отразяват и върху структурата и организацията на здравеопазването в Павликени. С възстановяването на Павликенска околия през 1945 г. е назначен и първия околийски лекар д-р Борис Недков. Национализираната през 1947 г. частна аптека на сем. Переви се обединява с общинската в една държавна аптека. Същата година, по решение на Управителния съвет и на Общото събрание, Народната кооперативна болница става основа за новоорганизираната държавна болница.